

KAZIM KARABEKİR EĞİTİM FAKÜLTESİ
Kazım Karabekir Faculty of Education

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ / ATATÜRK UNIVERSITY

KÂZIM KARABEKİR EĞİTİM FAKÜLTESİ DERGİSİ
JOURNAL OF KÂZIM KARABEKİR EDUCATION FACULTY

Araştırma Makalesi

Doi: 10.33418/ataunikkefd.884931

İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK ÇİZGİ FİLM ETKİ ÖLÇEĞİNİN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMASI*

VALIDITY AND RELIABILITY STUDY OF THE CARTOON EFFECT SCALE RELATED TO PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Alper KAŞKAYA

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü
Erzincan, Türkiye
e-posta: alperkaskaya@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6695-6422

İhsan ÜNLÜ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler
Eğitim Bölümü Erzincan, Türkiye
e-posta: iunlu@erzincan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2769-8966

Feyza ÇAVUŞOĞLU

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İliç Dursun Yıldırım Meslek Yüksekokulu,
Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü Erzincan, Türkiye
e-posta: feyza.cavusoglu@erzincan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7552-5459

Başvuru Tarihi: 22.02.2021 Yayına Kabul Tarihi: 30.11.2021 Yayınlanma Tarihi: 30.12.2021

Atıf/Citation: Kaşkaya, A., Ünlü, İ., & Çavuşoğlu, F. (2021). İlkokul öğrencilerine yönelik çizgi film etki ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43, 506-525. Doi: 10.33418/ataunikkefd.884931

Öz

Çizgi filmler çocukların bilişsel, duygusal ve fiziksel gelişimleri açısından önemli bir medya ürünüdür. Çocukların ekranın “sihirli bir pencere” olmadığını zamanla kavradıkları ifade edilmektedir. Araştırmalar çocukların gerçek ve kurgu arasında ayırma yapmalarının planlı bir sürecin sonunda olmadığını, gelişimsel bir sürecin sonunda gerçekleştiğini göstermektedir. Bunun yanında alanyazın

* Bu çalışma Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi BAP birimi tarafından desteklenmiştir.

incelendiğinde ise çizgi filmlerin çocuklar üzerinde bıraktığı etkileri ortaya koyan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Özellikle geçerliği ve güvenilirliği ispatlanmış ölçek çalışmaları sınırlı sayıdadır. Bu eksikliğin giderilmesi bağlamında, araştırmanın amacı; çizgi filmlerin çocuklar üzerindeki etkilerini belirlemeyi amaçlayan bir ölçek geliştirmektir. Araştırmanın çalışma grubunu Erzincan ili ilkokullarında öğrenim görmekte olan 473 öğrenci oluşturmaktadır. Ölçek geliştirme sürecinde madde geçerliliğini sağlamak için madde korelasyon analizleri yapılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek için açımlayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Güvenirlik ölçümleri amacıyla Cronbach Alpha testi uygulanmış, ölçeğin her bir faktöründe ve ölçeğin tamamında güvenilirlik katsayılarının (0.60 ile 0.80 aralığında) yeterli olduğu ispatlanmıştır. Araştırma sonucunda 6 faktörden (şiddet eğilimi, gerçeklikten uzaklaşma, doğa üstü inanç oluşturma, heyecan, eğlendirme, olumsuz duygu) ve 23 maddeden oluşan ölçekten elde edilen verilerin geçerli ve güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçeğin benzer evren ve örneklem gruplarında da geçerli ve güvenilir sonuçlar vermesi beklenmektedir. Ölçeğe “Çocuklar İçin Çizgi Film Etki Ölçeği” ismi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çizgi Film, Geçerlik, Güvenirlik, Ölçek.

Abstract

Cartoons are an important media product for children's cognitive, emotional and physical development. It is stated that children have realized over time that the screen is not a "magic window". Research shows that children's distinction between fact and fiction is not at the end of a planned process, but at the end of a developmental process. The studies that reveal the effects of cartoons on children were noticed to be limited in the Especially the studies on scales proven in terms of validity and reliability were limited. To overcome this deficiency, the purpose of the research was to develop a scale aiming to determine the effects of cartoons on children. The study group of the research included 473 students studying in primary schools in Erzincan province. Item correlation analyses were performed to ensure item validity during the scale development process. Exploratory factor analysis and confirmatory factor analysis were performed to determine the construct validity of the scale. The Cronbach Alpha test was performed for reliability measurements, and it was proved that the reliability coefficients were sufficient for each factor of the scale and for the whole scale. As result of the research, it was concluded that the data obtained from the scale including 6 factors and 23 items were valid and reliable. The scale was expected to reveal valid and reliable results in similar population and sample groups. The scale was given the “Cartoon Impact Scale for Children”.

Keywords: Cartoon, Validity, Reliability, Scale.

GİRİŞ

Her yaşa ve ekonomik düzeye hitap etmesi yönüyle televizyon, kitle iletişim araçları içerisinde ayrı bir yere sahiptir. Kolay ulaşılabilir olması, özel bir okuma-yazma becerisi gerektirmemesi ve zahmetsiz bir şekilde izlenmesi, insanların televizyonu tercih etmelerini kolaylaştırmıştır. Temel olarak bilgilendirme, eğlendirme ve kamuoyu oluşturma fonksiyonu olan televizyon; haberler, dizi filmler, filmler, belgeseller, çizgi filmler, reklamlar ve birçok program aracılığıyla her yaş grubundaki izleyiciye farklı şekillerde ve sürekli olarak mesaj iletir.

Televizyon her evin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Dünyadan haber almanın en basit ve ucuz şekli olan televizyon neredeyse her evde bulunmaktadır (Singer & Singer, 1998). Çocuklar televizyonun bulunduğu bir dünyaya doğmakta ve daha bebeklikten itibaren televizyon mesajlarına maruz kalmaktadır (Gunter & McAller, 1997). Aap Council On Communications and Media (2016) raporuna göre çocuklar 1970’li yıllarda 4 yaşından itibaren düzenli olarak televizyon izlemeye başlarken, günümüzde 4 aylıkken dijital medya araçlarıyla etkileşime girmektedir. Türkiye’de

yapılan araştırmalara göre çocuklar iki yaşından itibaren çizgi film izlemeye başlamakta ve 3-6 yaş aralığında artık televizyon izleme alışkanlığı kazanmış olmaktadır (Çaplı, 2002; RTÜK, 2006; MEB, 2006; Öztürk vd., 2018; Şirin, 2006).

Çocuklar yetiştirildikleri ortamdan etkilenir ve kişilikleri de çevreye göre şekillenir. Bu durumda televizyon programları, çocuğun büyümesini ve gelişmesini etkileyen ortamın bir parçası haline gelir (Rai vd., 2016). Ayrıca televizyon, çocukların çok dolu olmayan zihnini işleyerek; toplumun kurallarını, işleyişini ve kültürünü aktarır. (Eşitti, 2016). Bu bilgiler ışığında, televizyonun çocuklar üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri olduğu söylenebilir. Doğru şekilde kullanıldığında televizyonun çocukların gelişimi ve öğrenmeleri üzerinde olumlu etkileri olduğu görülmüştür. İngiltere'deki ilkokullarda yapılan çalışmalarda, televizyonun eğitim materyali olarak dil ve okuma becerilerine katkı sağladığı belirtilir (Gunter & McAller, 1997). Televizyondaki uyarıcı çeşitliliğinin fazla olması, televizyonun eğitsel açıdan katkı sağlamasının sebebi olarak belirtilmiştir (Pembecioğlu, 2006). İlkokul öğrencileri televizyon izlerken iletilen yoğun mesajlar ile zihinsel becerilerini, dil becerilerini, dikkat becerilerini geliştirmekte ve yeni kavramlar öğrenmektedir (Arıkan & Taraf, 2010; Ersoy vd., 2008; Linebarger & Walker, 2005).

Gunter ve McAller (1997) uzun süre televizyon izleyen çocukların cümle yapılarını öğrenmede problem yaşadığı, yalnızca basit cümle kalıplarını öğrendiğini ifade etmektedir. Postman (1994) televizyonu okuma yazma kültürüne bir saldırı olarak ifade etmektedir. Bazı araştırmalar ise, televizyonun çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini; arkadaşlık ilişkilerinden yoksun bırakma, kitap okumayı köreltme, kitap okuma zamanı, oyun zamanı ve aile paylaşımları için gerekli olan zamanı kısaltma, hareketsizlikten dolayı çocuklarda aşırı kilo alımına yol açma gibi durumlarla açıklamaktadır (Büyükbaykal, 2007; Çaplı, 2002; Ersoy vd., 2008; İçin Akçalı, 2015). Doğan ve Göker (2012) çocukların televizyon programlarından arkadaşlık, iş birliği, paylaşma, yardımlaşma, sevgi gibi olumlu davranışlar öğrenebileceğini ancak bunların yanı sıra şiddet, ahlaki yozlaşma, ihtiras gibi zararlı mesajlardan da olumsuz etkilenmelerinin söz konusu olduğunu ifade etmektedir.

Televizyon yayınları içerisinde ilkokul öğrencilerinin en çok tercih ettiği programlar çizgi filmlerdir. Yapılan araştırmalarda, çocukların en fazla takip ettikleri ve onlar üzerinde etkiye sahip televizyon programının çizgi filmler olduğu (6-10 yaş grubu çocukların en çok izledikleri program türünün %93,8) görülmektedir (Cesur & Paker, 2007; Öçal, 1997; RTÜK, 2006; RTÜK, 2013; TÜİK, 2013). Mukherjee vd., (2014) araştırmalarında çocukların gün içinde 2,9 saat televizyon izlediklerini ve bu sürenin dörtte üçünün çizgi filmlere ayrıldığını belirtmişlerdir. 2-5 yaş arasındaki çocuklarda oran %62,5 iken, 5-11 yaş aralığında %83,6 ile oran artmaktadır. Habib ve Soliman (2015) ise yaptıkları çalışmada 6-11 yaş arası çocukların haftada 28 saat çizgi film izlediklerini belirtmektedir.

Yapılan gözlemler çizgi filmlerin bütün yaş aralıklarındaki insanlar tarafından izlendiğini, algılanma şekillerinin yaş gruplarına göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır (Yazıcı vd., 2019). Çizgi filmler, çocuklara yönelik hazırlanan programlar olduğu için genellikle ebeveynler ve çocuklar izlemekte herhangi bir sorun görmemektedir. Özellikle çocukları oyalamak, sakinleştirmek ve yemek yedirmek gerektiğinde çizgi filmler ebeveynler için kurtarıcı rolü üstlenmektedir. Öyle ki artık çizgi filmler ebeveynler tarafından çocukların yemek yemesi için rüşvet olarak kullanılır hale gelmiştir (Sultana, 2014). Ancak uzun süre ve bilinçsizce izlenen çizgi filmler, içerikleri nedeniyle yaşam boyu etkisini gösterebilecek davranış değişikliklerine neden

olabilmektedir. Erken yaşlarda şekillenen kişilik gelişimi, gerçek dünyanın koşul ve şartları yerine, sanal dünyanın gerçeklikleriyle sağlıklı temeller üzerine inşa edilebilmektedir (Calvert & Kotler, 2003).

Çocuklar, çizgi filmlerin birçoğunda çizgi film kahramanlarıyla özdeşim kurmaktadır. Ekrandaki kahramanların davranışlarını günlük yaşamlarında sergilemek, çocukların hoşlarına gitmektedir (Rai vd., 2016). Özel güçlere sahip çizgi film karakterlerinin; dünyayı kurtarma görevleri ve günlük hayatta hiç karşılaşamayacak garip varlıklarla savaşması çocuklar üzerinde fazlaca etkili olmaktadır (Yaşar Ekici, 2015). Yavuzer (1998), çocukların okul öncesi yaşlardan itibaren model aldıkları çizgi film kahramanlarının davranışlarını, oyunlarına ve günlük hayatlarına yansıttığını ifade etmektedir. Sansürsüz şekilde sanal dünyada yer alan şiddet, ölüm, savaş, rekabet, cinsellik ve abartılı içeriklerin çocukların gerçek ve kurgu ayrımı yapmalarını zorlaştırmaktadır (Yazıcı, 2011). Çizgi film kahramanlarıyla empati kurmaya çalışan çocukların, kahramanların davranışlarını normalleştirilmesi ekran gerçekliği kavramıyla açıklanmaktadır. Karmaşık bir kavram olan ekran gerçekliği, gündelik hayatın gerçekliğinden farklı bir dünya olarak tanımlanmaktadır. Treske (2006), televizyonun olayları daha ilgi çekici hale getirmek amacıyla kullandığı kurgu sürecinin, gerçekliği çarpıtabileceğini ifade etmektedir. Televizyondaki zaman, mekân, olaylar ve kişiler ile gerçek dünyadakiler arasındaki farklılıklar, ekran gerçekliği kavramının temelini oluşturmaktadır.

Ekran, çocukların gerçeklik algısını nasıl etkilemektedir? Bu soruya aranan cevaplar yukarıda da ifade edildiği gibi ekran gerçekliği kavramıyla açıklanmıştır. Farklı şekillerde sorgulanan ekran gerçekliğinin kuramsal temelleri aşağıdaki bağlamlarda sorgulanmaktadır (Lemish, 2015).

- Çocukların ekranlarda sunulanların ekranın ötesinde de var olabileceğine inanmaları,
- Ekran yüzlerinin gerçek insanlar olabileceği düşüncesi,
- Ekranın dış dünyaya açılan sihirli bir pencere olmadığını çocukların ne zaman anladıkları.

Araştırmalar, çocukların bu konuda planlı bir eğitim almadıklarını, aksine bu konuda deneyim kazandıkça, olgunlaştıkça, gerçek dünyayı anlamaya başladıkça ve ekrana ait bilgileri genişledikçe kendiliğinden gerçekleştirdiğini göstermektedir. Çocuklar zamanla ekranın “sihirli bir pencere” olmadığını, günlük yaşama dair gerçeklikten başka bir şey olduğunu fark etmeye başlarlar. Araştırmalara göre bu anlayışın gelişiminde önemli bir dönüm noktası 8 yaş civarındadır. Yani bilişsel gelişim kuramına göre somut işlemler dönemidir (Lemish, 2015).

Huesmann vd. (2003), 6-10 yaş aralığındaki çocuklar ile yürüttükleri 15 yıl süren boylamsal araştırmada, çocukluk çağında medyadaki şiddete maruz kalan çocukların yetişkinlikte saldırgan davranışlar sergilediği sonucuna ulaşmışlardır. Çocuklar, çizgi film kahramanlarının davranışlarını model almanın yanı sıra, onlara ait tüketim alışkanlıklarını da edinmektedirler. Kaiser Vakfı tarafından yapılan araştırmada, çocukların kıyafet ve oyuncak gibi ürünlerde, çizgi filmler ve kahramanlarla ilişkilendirilmiş markaları tercih ettiklerini göstermektedir (Rideout vd., 2003). Aşçı (2006)'nın araştırmasında ise 8-12 yaş aralığındaki çocukların, çizgi film karakterleri tarafından reklamı yapılan ürünleri (giyecek, aksesuar, yiyecek-içecek vb.) satın alma eğiliminde oldukları görülmektedir. Lemish (2015), çocukların ilkokula başladığı yıllardan itibaren reklamların “ikna edici niyetini” anlayabildiklerini yani amacın ürün

satmak olduğunu bildiklerini ifade etmektedir. Ancak ticari reklamcılığın manipülasyonlarını anlamadıklarını, bu sebeple reklamlardaki ticari ifadeleri “gerçek” olarak algıladıklarını belirtmiştir. Hatta yetişkinlerin bile bu konuda yetkin olmadığı dile getirilmiştir.

Çizgi filmler çocuklar üzerindeki etkileri sebebiyle, medya içerikli birçok araştırmaya konu olmuştur (Aral vd., 2018; Cesur & Paker,2007; Çaplı, 2002; İlhan &Çetinkaya, 2013; Kaşka vd., 2018; Koçak & Göktaş, 2018; RTÜK, 2006; TÜİK, 2013; Yılmaz & Özdemir Erem, 2018; İşleyen, 2020). Bu araştırmalara ait değişkenler incelendiğinde; çizgi filmlerin konusu, süreleri, izlenme oranları ve hangi tür çizgi filmlerin izlendiği gibi analizlere rastlanmaktadır.

Alanyazında çocukların çizgi filmlerden nasıl etkilendiğine dair araştırmalar mevcuttur. Çizgi filmlerin çocuklar üzerindeki etkileri; bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutlarda, çocukların ve ebeveynlerin görüşlerine göre incelenmiştir (Adak vd., 2012; Akça & Çilekçiler, 2019; Arıkan & Taraf, 2010; Bahar & Peçenek, 2019; Cerrah Özsevgeç & Saka, 2018; Ghilzai vd., 2017; Linebarger & Walker, 2005; Rai vd., 2016; Tripathi vd., 2016; Yaşar & Ekici, 2015; Yetim & Sarıçam, 2016; Uysal & Sarıça, 2018; Yazıcı vd., 2019).

7-11 yaş aralığındaki çocuklar somut işlemler dönemindedir. Yani onlar için gerçeklik gördükleri şeylerdir. Bu dönemde çocuklar bilişsel ve duygusal tepkilerde gerçeklik ilkesine göre hareket etmeye başlarlar. Toplumsal ve kurumsal kurullarla yüz yüze gelinen bu dönem bilişsel, psikososyal ve psikoseksüel gelişim alanları için kritik öneme sahiptir (Senemoğlu, 2020). Bireyi olumsuz etkileyebilecek örnekler, yaşantılar, inançlar, kişi ve karakterler bu dönemde dikkat edilmesi gereken bir durumdur. Dış etkilere açık durumda olan 7-11 yaş çocukları için televizyon ve çizgi filmler; içerikleri, karakterleri ve kurguları bakımından yakından takip edilmelidir. Okula yeni başlayan çocukların gelişim özellikleri incelendiğinde hayal ürünü olan durumlara karşı hassas oldukları söylenebilir. İlkokul dönemi, çocuklarının şiddete karşı tavır ve davranışlarının belirginleştiği bir dönemdir. Çocukların çizgi filmlerden hangi konularda ve ne boyutta etkilendiğini bilmek, olası olumsuzluklara karşı doğru adımların atılması için önemlidir.

İlkokul öğrencilerinin çizgi filmlerden nasıl etkilendiğini nicel anlamda ortaya koyacak bir ölçeğe ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Anne-baba, öğretmen ve akran grupları üzerinden gerçekleştirilen görüşmeye ve gözleme dayalı çalışmaların, bir ölçek çalışmasıyla daha da anlam kazanacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda gerçekleştirilen alanyazın taraması sonucunda; öğrencilerin çizgi filmlerden nasıl etkilendiği, çizgi filmleri nasıl algıladıkları ve çizgi filmleri izleme nedenleri gibi konuların ön plana çıktığı görülmektedir.

Bu doğrultuda bu çalışmanın amacı; çizgi filmlerin ilkökul öğrencilerini nasıl etkilediğini, öğrencilerin çizgi filmlerde nelerden etkilenerek izlemeye yöneldiğini belirlemek amacıyla bir ölçek geliştirmektir. Hazırlanan ölçeğin konu ile ilgili yapılacak yeni araştırmalar ve alanda çalışanlar için kaynak teşkil edeceği düşünülmektedir.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu çalışma çizgi filmlerin ilkökul öğrencileri üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bir ölçek geliştirme çalışmasıdır. Bu kapsamda ilkökul öğrencilerine yönelik çizgi film etki ölçeği geliştirilmiştir.

Araştırma Grubu

İlkokul öğrencilerine yönelik çizgi film etki ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasının yürütülmesi sürecinde iki farklı araştırma grubu oluşturulmuştur. Araştırmanın Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ile yapı geçerliği, madde analizleri ve güvenilirlik hesaplamaları için Erzincan ili merkez ilkokullarında 3. ve 4. sınıflarda öğrenim gören 286 öğrenciden veriler toplanarak birinci araştırma grubu oluşturulmuştur. Araştırmanın birinci aşamasında açıklayıcı faktör analizi sonrası ortaya çıkan sonuçların doğrulayıcı faktör analiziyle uyum katsayılarının incelenmesi için Erzincan ili merkez ilkokullarında öğrenim gören 187 öğrenciye ulaşılmıştır. Bu öğrenciler ikinci araştırma grubu olarak ele alınmış ve bu gruptan elde edilen veriler üzerinden doğrulayıcı faktör analizleri gerçekleştirilmiştir. Birinci araştırma grubuna ve ikinci araştırma grubuna ait demografik bilgiler aşağıda ifade edilmiştir.

Tablo 1.

AFA ve DFA İçin Çalışma Grubu Demografik Bilgiler

		I. Araştırma Grubu AFA		II. Araştırma Grubu DFA	
		N	%	N	%
Anne Eğitim Düzeyi	İlk ve Ortaöğretim	202	70,6	111	59
	Yükseköğretim	59	20,6	76	41
	Toplam	261	91,3	187	100
Baba Eğitim Düzeyi	İlk ve Ortaöğretim	174	60,8	97	52
	Yükseköğretim	85	29,7	90	48
	Toplam	259	90,6	187	100
Cinsiyet	Kız	126	44,1	95	51
	Erkek	160	55,9	92	49
	Toplam	286	100	187	100
Gelir Düzeyi	0-1000	37	12,9	51	27
	1001-2000	45	15,7	37	20
	2001-3000	32	11,2	34	18
	3001-4000	28	9,8	34	18
	4001 ve üstü	46	16,1	31	17
	Toplam	188	65,7	187	100

Açıklayıcı faktör analizi sürecine dâhil olan öğrencilerin %56'sının erkek, %44'ünün kız öğrenci olduğu görülmektedir. Öğrencilerin anne-baba eğitim düzeyleri incelendiğinde ağırlıklı olarak ilk ve orta öğretim mezunu oldukları görülmekle birlikte yükseköğretim mezunu olan anne-babalara sahip çocuklar da örnekleme yer almıştır. Bununla birlikte öğrencilerin gelir düzeyleri incelendiğinde dağılımın orantılı olduğu ifade edilebilir. Doğrulayıcı faktör analizi sürecine dâhil olan öğrencilerin ise %51'inin erkek, %49'unun kız öğrencilerden oluştuğu görülmektedir. Anne eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyleri incelendiğinde daha çok ilk ve orta öğretim mezunu oldukları görülmekle birlikte dengeli bir dağılımın varlığı gözlenmektedir. Yine gelir düzeyinde de orantılı bir dağılımın oluştuğu ifade edilebilir.

Ölçek geliştirme sürecinde, madde havuzunun Kline'e (1994) göre, örneklem büyüklüğü madde sayısının 10 katı olması, Bryman ve Cramer'e (1994) göre ise, madde sayısının 5 ile ya da 10 ile çarpımı kadar olması yeterlidir. Bu açıklamalara göre, Çizgi

Film Etki Ölçeğinin geliştirilmesi sürecinde toplanan verinin yeterli olabileceği düşünülmektedir.

İşlem Yolu ve Verilerin Analize Hazırlanması

İlkokul öğrencilerinin çizgi filmlerden etkilenme boyutlarını tespit edebilmek amacıyla geliştirilen ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışması için öncelikle madde havuzu oluşturmak hedeflenmiştir. Bunun için araştırmacılar tarafından uzman görüşleri alınarak hazırlanan görüşme soruları, Erzincan ili merkez ilkokullarında öğrenim görmekte olan 98 ilkokul 4. sınıf öğrencisine uygulanmıştır. Öğrencilerle yapılan yüz yüze görüşmelerden elde edilen verilerden hareketle madde havuzu oluşturulmuş, maddelerin uygun uzunluk, anlaşılabilirlik ve yeterlik dereceleri hakkında toplam iki Sınıf Eğitimi uzmanı, bir Sosyal Bilgiler Eğitimi uzmanı ve bir ölçme değerlendirme uzmanının görüşü alınmıştır. Uzman görüşlerinin ardından toplam 37 maddelik deneme formu hazırlanmıştır. Ölçekteki maddeler ilkokul öğrencilerinin düzeyine uygun olarak “katılıyorum”, “kararsızım”, “katılmıyorum” şeklinde belirtilen üçlü dereceleme ölçeğinde düzenlenmiştir.

Taslak ölçek formu oluşturulduktan sonra ölçeğin faktör yapısı, yapı geçerliği, güvenilirlik ve diğer psikometrik hesaplamalarını değerlendirmek için, Erzincan ili merkez ilkokullarında öğrenim gören 286 öğrenci üzerinde uygulamalar yapılmıştır. Araştırma grubundan toplanan veriler, psikometrik analizlerle ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını yapmak amacıyla SPSS 23 istatistik programlarına yüklenmiştir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarına geçmeden önce, toplanan verilerin analize hazırlanması işlemleri yapılmıştır. Bunlar bağlamında, yapılan uç değer analizinde üç verinin z puanlarının +3 ile -3 değerleri dışında olduğu bulunmuş ve gerekli düzenleme yapılmıştır.

Bu aşamadan sonra, ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek amacıyla AFA'ya geçilmiştir. AFA gözlenen ölçümlerdeki, varyansın ve kovaryansın gizli kaynaklarını açığa çıkarmak için kullanılan analizlerden biridir (Jöreskog & Sörbom, 1993). Hair vd. (2005) göre, analizdeki değişkenlerin altındaki alt yapıları tanımlamak için kullanılmaktadır. Pedhazur ve Pedhazur'a (1991) göre, AFA yapı geçerliliğini belirlemek için kullanılan bir analiz yöntemidir. AFA sonucunda belirlenen yapıya ait faktörlerden elde edilen puanlar ile maddelerden elde edilen puanlar arasında ilişkilerin belirlenerek madde ayırt edicilik düzeylerinin ortaya çıkarıldığı madde toplam korelasyon yöntemi kullanılmıştır. Çizgi Film Etki Ölçeğinin güvenilirliğini hesaplamak için veriler üzerinde Cronbach alfa (iç tutarlılık) analizleri yapılmıştır.

Analizler sonrasında Çizgi Film Etki Ölçeğinde çıkan yapının farklı bir araştırma grubunda doğrulanıp doğrulanmadığını belirlemek amacıyla 187 öğrenciden oluşan yeni bir veri seti hazırlanmıştır. Araştırma grubundan toplanan yeni veriler, psikometrik analizlerle ölçeğin DFA çalışmalarını yapmak amacıyla SPSS 23 ve AMOS 18 istatistik programlarına yüklenmiş, verilerin aykırı değer, çoklu ve ikili/teklik sorunun olup olmadığı değerlendirilerek DFA'ya geçilmiştir. DFA, önceden belirlenen bir modelin aracılığı ile gözlenen değişkenler kullanılarak gizil değişkenler yani faktörler oluşturma amacıyla kullanılan bir yöntemdir (Myers & Pianta, 2008). Maruyama (1998) göre DFA kuramsal yapıların doğrulanması amacıyla, Kline'e (1994) göre ise yapı geçerliği sonrasında belirlenen yapının değerlendirilmesinde kullanılmaktadır.

BULGULAR

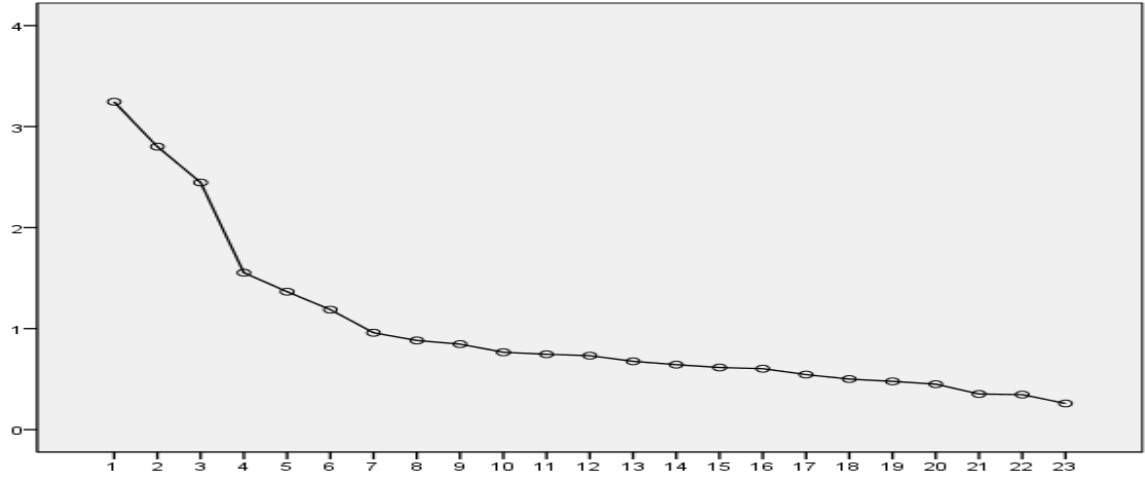
Çizgi filmlerin ilkökul öğrencilerini nasıl etkilediğini, öğrencilerin çizgi filmlerde nelerden etkilenecek izlemeye yöneldiğini belirlemek üzere geliştirilmesi hedeflenen ölçeğe ilişkin açımlayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizi sonuçları aşağıda ifade edilmektedir.

Çizgi Film Etki Ölçeği'nin geçerlik çalışmasında ilk aşama olarak maddelere verilen puanlar arası korelasyon katsayısı incelenmiş ve maddelerin aralarında kabul edilebilir ($r>0,30$) ilişkinin olduğu gözlenmiştir. Ayrıca maddelere verilen puanlar arası korelasyon matrisinin determinantının da 0,002 düzeyinde gerçekleştiği gözlenmiştir. Bu sonuç faktör çözümlemesinin mümkün olacağını göstermektedir. Ölçme aracının uygulanması sonucu elde edilen verilerin araştırma grubunun yeterliliğini belirlemek amacıyla Kaise-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett Testleri uygulanmıştır. Analiz sonrasında, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) = .75 olarak bulunurken; Barlett Testi sonucu $\chi^2=2618,18$ ($p<.00$) bulunmuştur. KMO değerinin yüksek olması, değişkenlerin ölçekteki diğer değişkenler tarafından tahmin edilebilirlik derecesini artırdığını göstermekte ve elde edilen sonucun .75'ten büyük olması örneklem büyüklüğünün uygun olması anlamına gelmektedir (Sharma, 1996). Bartlett testinin anlamlı çıkması örneklem büyüklüğünün faktör analizi için iyi ve korelasyon matrisinin uygun olduğu şeklinde yorumlanabilir. Her iki testin sonucuna göre veri matrisinin AFA için uygun olduğu görülmüştür. Her bir maddenin faktör çözümlemesi içinde kalıp kalmayacağına karar vermek için anti-image korelasyon katsayıları incelenmiş maddelerin tümü için değerlerin .50 ve üzerinde gerçekleştiği gözlenmiştir.

AFA analizinin birinci aşamasında, ölçeğin kaç faktörlü olabileceğine ilişkin öz değerler incelemesi önemlidir. Çokluk vd. (2012) göre öz değerler, faktörlerce açıklanan varyansı hesaplamada, faktör sayısına karar vermede kullanılır ve öz değerlerin 1 ve üzerinde olması faktörün kararlılığını göstermektedir. Öz değerlerin incelemesine göre, 1'in üstünde altı yapının yani faktörün olduğu bulunmuştur. Öz değerlerin incelemesinde birinci faktörün "3,24" ikinci faktörün "2.80" ve üçüncü faktörün "2,44" dördüncü faktörün "1,55" beşinci faktörün "1,36" ve altıncı faktörün ise "1,18" değerlerine sahip olduğu görülmektedir.

Bu aşamadan sonra en az faktörlü yapılarda, Tabachnick ve Fidel'e (2001) göre, "bağımsızlık, yorumlamada açıklık ve anlamlılık" sağlamak amacıyla bir eksen döndürmesine (rotation) ihtiyaç duyulduğundan, dik döndürme tekniklerinden varimax tekniği kullanılarak açımlayıcı (exploratory) faktör analizine devam edilmiştir. Dik döndürme tekniği, faktörler birbiriyle ilişkisiz olması durumlarda, analiz sonuçlarının yorumlana bilirliğini kolaylaştırmak amacıyla eksenlerin konumunu değiştirmeden 90 dereceyle döndürülerek yapılan bir analiz yöntemidir (Hairvd. 2005). Yapılan bu analiz sonucunda, ölçeğin altı faktörlü bir yapıya sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda 14 maddenin faktör yükleri istenen değerlerin altında olması ve binişiklik göstermesi nedenleriyle Çizgi Film Etki Ölçeğinden çıkarılmıştır. Elde edilen faktör yapılarını daha net görme amacıyla Cattel'in "(Yamaç Birikinti Grafiği (ScreePlot))" testi (Kline, 1994), yapılarak maksimum anlamlı faktör sayısı ile ilgili olarak aşağıdaki Şekil 1 elde edilmiştir.

Şekil 1. Çizgi Film Etki Ölçeği Yamaç Birikinti Grafiği

Çizgi Film Etki Ölçeğinin, yapı geçerliğine ilişkin yapılan faktör analizinde, üç faktör boyutunu ölçebilecek özellikte faktör yükü .43 ile .72 arasında değiştiği görülmektedir. Elde edilen boyutlar incelendiğinde, birinci faktör varyansın %11,36'sını; ikinci faktörün varyansın % 22,51'ini, üçüncü faktörün %30,85'ini, dördüncü faktörün varyansın %38,91'ini, beşinci faktörün varyansın %46,95'ini, altıncı faktörün varyansın %54,78'ini ve toplamda ise varyansın % 68.83'ünü açıklamaktadır. Tablo 2'de Çizgi Film Etki Ölçeğiyle ilgili AFA sonucunda ortaya çıkan faktör yük değerleri ile ilgili psikometrik sonuçlar gösterilmektedir.

Tablo 2.

23 Madde ile Yapılan Temel Bileşenler Analizi Sonucu

Madde	Faktör İsimleri	Faktör Ortak Varyansı	I. Faktör	II. Faktör	III. Faktör	IV. Faktör	V. Faktör	VI. Faktör	C.Alfa
m3		0,72	0,82						
m6	Şiddet eğilimi	0,69	0,81						0,8
m24		0,5	0,81						
m23		0,7	0,65						
m16	Gerçeklikten Uzaklaşma	0,6		0,74					0,79
m9		0,56		0,73					
m11		0,49		0,68					
m14		0,56		0,66					
m13		0,43		0,62					
m21	Doğa Üstü İnanç Oluşturma	0,52			0,76				0,7
m25		0,52			0,73				
m4		0,52			0,73				
m31	Heyecan	0,47				0,68			0,64
m33		0,63				0,67			
m30		0,57				0,62			
m18	Eğlendirme	0,62					0,7		0,64
m19		0,6					0,63		
m2		0,44					0,60		
m27		0,5					0,55		
m34	Olumsuz Duygu	0,45						0,75	0,6
m32		0,55						0,67	
m29		0,44						0,56	
m35		0,52						0,42	
Açıklanan Toplam Varyans: 0,58						Cronbach's Alfa (Genel): 0,80			

Çizgi Film Etki Ölçeğiyle ilgili AFA sonucunda ortaya çıkan faktör yük değerleri incelenerek aynı boyut altında toplanan maddeler belirlenmiş ve bu maddelere ait faktörler isimlendirilmiştir. Buna göre; m3, m6, m24 ve m23 maddelerinden oluşan yapı “şiddet eğilimi” olarak, m9, m11, m13, m14 ve m16. maddelerin bir arada oldukları boyut “gerçeklikten uzaklaşma” olarak isimlendirilmiştir. Bununla birlikte m4, m21 ve m25 maddeleri “doğa üstü inanç oluşturma”, m31, m30, m33 maddeleri “heyecan”, m2, m18, m19, m27 maddeleri “eğlendirme” ve son olarak m29, m32, m34, m35 maddeleri ise “olumsuz duygu” olarak isimlendirilmiştir. Maddelerin faktör ortak varyansları incelendiğinde .44 ile .72 arasında değerler aldığı, maddelerin ait oldukları faktörlere ait faktör yük dağılımları incelendiğinde ise .42 ile .82 arasında yük değerlerine sahip oldukları gözlenmektedir. Ölçeğin açıkladığı toplam varyansın ise .58 düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir.

Ölçekte yer alan maddelerin ölçekten elde edilen toplam puan ile olan ilişkisini ve her bir maddenin kendisi haricinde maddelerin toplamı ile olan ilişkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen madde toplam korelasyon ve madde artık korelasyon katsayıları analizleri sonucunda, madde toplam korelasyon katsayılarının .30 ile .49 arasında, madde kalan analizlerinin ise .27 ile .38 arasında gerçekleştiği ve anlamlı ilişkiye sahip olduğu gözlenmiştir.

Ölçekte yer alan maddelerin ölçmeyi hedeflediği özelliklere sahip olanlarla olmayanları ayırabilme gücünün belirlenebilmesi amacıyla madde ayırt edicilik analizi gerçekleştirilmiştir. %27'lik üst dilimde yer alan bireyler ile %27'lik alt dilimde yer alan bireyler arasında ölçekten alınan puanların anlamlılığı test edilmiştir. Buna göre iki grup arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde gerçekleştiği ve ölçeğin ölçmeyi hedeflediği özelliklere sahip olan ve olmayan bireyleri ayırt edebildiği belirlenmiştir. Madde ayırt edicilik sonuçlarına yönelik bulgular Tablo 3'te ifade edilmiştir.

Tablo 3.

Madde Ayırt Edicilik Analizi t-Testi Bulguları

Sıra		N	X	ss	t	p	Sıra		N	X	ss	T	p
m2	üst	77	1,61	0,86	3,42	0,01	m23	üst	76	2,21	0,94	4,84	0,00
	alt	77	1,21	0,57				alt	77	1,52	0,82		
m3	üst	77	2,29	0,90	7,28	0,00	m24	üst	77	2,23	0,92	5,30	0,00
	alt	75	1,35	0,67				alt	76	1,51	0,76		
m4	üst	77	2,19	0,92	7,58	0,00	m25	üst	77	2,21	0,95	7,42	0,00
	alt	78	1,26	0,59				alt	78	1,26	0,61		
m6	üst	75	2,29	0,90	8,35	0,00	m27	üst	77	1,38	0,73	2,40	0,18
	alt	78	1,27	0,60				alt	77	1,14	0,45		
m9	üst	77	2,90	0,38	4,12	0,00	m29	üst	76	2,67	0,66	5,13	0,00
	alt	78	2,50	0,75				alt	77	2,04	0,85		
m11	üst	77	2,86	0,48	3,64	0,00	m30	üst	77	2,19	0,86	7,86	0,00
	alt	77	2,48	0,77				alt	76	1,24	0,63		
m13	üst	77	2,82	0,53	3,59	0,00	m31	üst	75	1,88	0,88	4,73	0,00
	alt	77	2,44	0,75				alt	75	1,29	0,61		
m14	üst	77	2,83	0,47	4,84	0,00	m32	üst	77	2,79	0,52	7,04	0,00
	alt	77	2,30	0,84				alt	77	1,96	0,90		
m16	üst	77	2,84	0,49	5,10	0,00	m33	üst	77	2,12	0,87	7,27	0,00
	alt	77	2,26	0,88				alt	76	1,25	0,57		
m18	üst	76	1,62	0,85	4,24	0,00	m34	üst	77	2,79	0,52	4,04	0,00
	alt	78	1,15	0,46				alt	78	2,35	0,82		
m19	üst	76	1,63	1,35	3,29	0,02	m35	üst	77	2,48	0,72	5,26	0,00
	alt	77	1,10	0,38				alt	77	1,82	0,84		
m21	üst	77	2,13	0,92	7,11	0,00							
	alt	78	1,26	0,57									

Ölçeğin güvenirlik analizleri için Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayısı hesaplanmış ve her bir faktöre ait güvenirlik katsayısı hesaplamaları sonucunda faktörlere ait Cronbach's Alfa değerlerinin .60 ile .80 arasında değerler aldığı, ölçeğin geneline ait Cronbach's Alfa değerinin ise .80 düzeyinde gerçekleştiği gözlenmektedir. Özdamar (1999) güvenirlik katsayısına ilişkin ölçüt değerlerini açıklarken .81 ile 100 arasındaki iç tutarlık katsayısını yüksek düzeyde güvenilir olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda ölçeğin iç tutarlılık katsayısının yüksek güvenirlikte olduğunu söylemek mümkündür.

Çizgi Film Etki Ölçeğinin AFA ile belirlenen 6 gizil değişken ve 23 gözlenen değişkenden oluşan model için yeni bir veri seti oluşturularak doğrulayıcı faktör analizi

yapılmıştır. DFA ile boyutlar arasında oluşan ilişkiler, karşılaştırmalı hipotez modelleri test edilebilir ve modellerin iyilik derecesi belirlenebilir (Sümer, 2000). Modelde orijinal yapı, doğrulayıcı faktör analizine tabi tutularak uyum istatistikleri ve modifikasyon indeksleri incelenmiştir. Buna göre, modelde ölçeğin temel yapısı DFA yapılarak uyuma ilişkin psikometrik ortaya çıkmıştır. Elde edilen sonuçlar aşağıdaki Tablo 4’te verilmiştir.

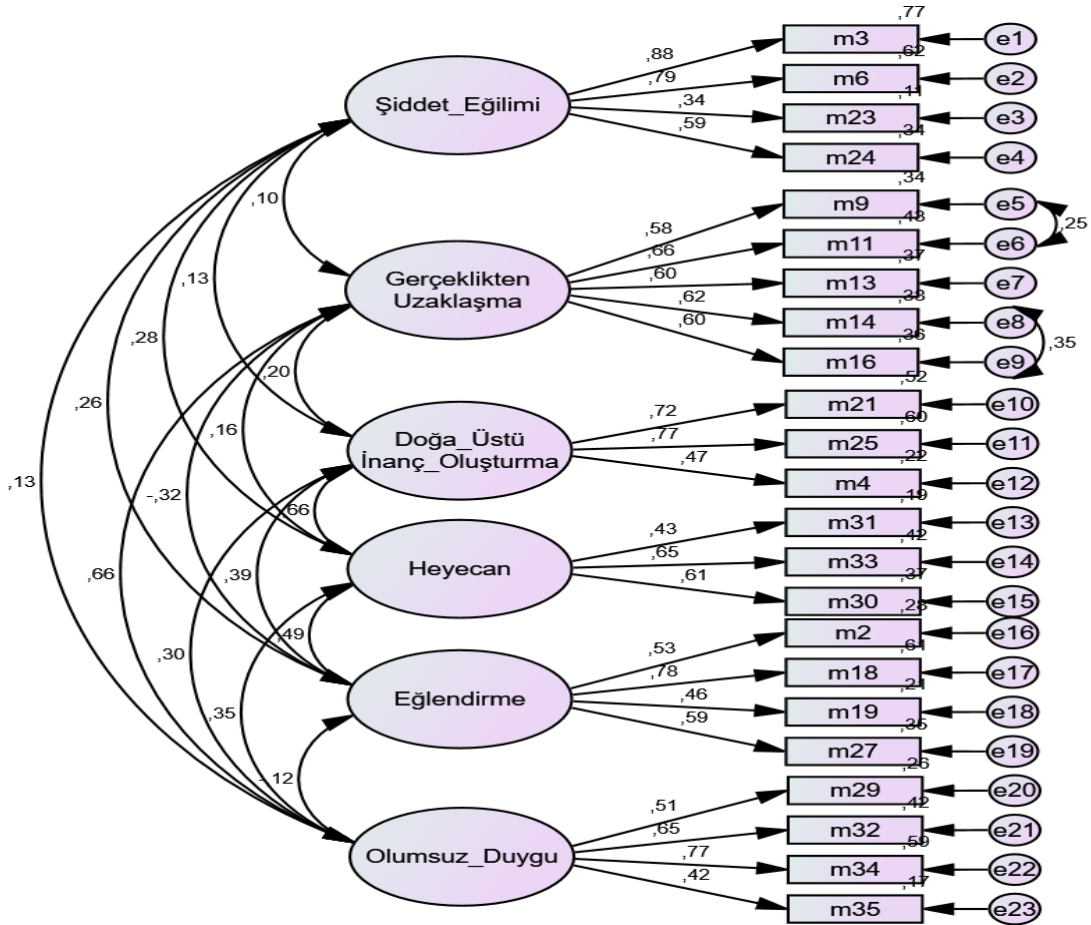
Tablo 4.

Çizgi Film Etki Ölçeği Birinci Düzey DFA Uyum Değerleri Sonuçları

Uyum İndeksleri	Kabul Kesim Değerleri	Uyum Değerleri
Δx^2	$p>0,05$	303,537
Sd		213
Ki-Kare/Serbestlik Derecesi	$\Delta x^2/sd<5$	1,42
Yaklaşım Hatalarının Ortalama Kare Kökü (RMSEA)	$<0,05$ iyi uyum $<0,08$ makul uyum	.04
Karşılaştırmaları Uyum İndeksi (CFI)	$\geq 0,90$ =iyi uyum	.91
Artmalı Uyum İndeksi (IFI)	$\geq 0,90$ =iyi uyum	.92
Normlaştırılmamış Uyum İndeksi (TLI)	$\geq 0,90$ =iyi uyum	.90
İyilik Uyum İndeksi (GFI)	$\geq 0,90$ =iyi uyum, >85 = kabul edilebilir	.89
Düzenlenmiş İyilik Uyum İndeksi (AGFI)	$>0,80$ kabul edilebilir $>0,90$ iyi uyum	.85

Raykow, Marcoulides, 2006; Schermelleh-Engel, Moosbrugger, Müller, 2006; Byrne, 2010; Kline, 2011; Steiger, 2000; Ullman, 2001; Anderson&Gerbing, 1984; Cole, 1987; March, Balla & McDonald, 1988

Analiz sonucunda ki-kare değerinin $x^2= 303,537$ ($N=276$, $sd=213$, $p=0,21$) olduğu görülmüştür. x^2/sd oranının 1,12 ($303,537/213=1,42$) olduğu görülmektedir. Bu çerçevede x^2/sd oranının mükemmel düzeyde uyum değeri verdiği söylenebilir (Kline, 2005). DFA’da ölçeğe ait RMSEA değerinden (0,04) hareketle ölçeğin iyi bir uyum gösterdiği ifade edilebilir. Ölçeğin diğer uyum indeksleri incelendiğinde (CFI, 0,91; IFI, 0,92; TLI, 0,90) ölçeğin oldukça iyi uyum ve (GFI, 0,89; AGFI, 0,85) kabul edilebilir düzeyde uyum gösterdiği söylenebilir. Ölçeğin ilişkili altı faktörlü modelden elde edilen madde yapı parametreleri Şekil2’de verilmiştir.

Şekil 2. Çizgi Film Etki Ölçeği DFA Sonuç Diyagramı

Şekil 2’de görüldüğü gibi maddelerin ölçmeye yöneldiği yapılar arasındaki standartlaştırılmış faktör yükleri (.34 ile .88) hem t sınavına göre istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş hem de tüm faktör yükleri .30 düzeyine göre (Büyüköztürk, 2004) daha yüksek gerçekleşmiştir. Bu yüzden ölçekte yer alan toplam 23 maddenin puanlarının hipotez edildiği Çizgi Film Etki Ölçeği yapısını oluşturan altyapıları ölçtüğü bir diğer ifade ile ölçeğin faktöriyel geçerliğini sağladığı ifade edilebilir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırma, çizgi filmlerin çocuklar üzerindeki etkileri belirlemeye yönelik bir ölçek geliştirmeyi amaçlamıştır. Çalışmanın örneklemini 473 ilkököl 3. ve 4. sınıf öğrencisi oluşturmuştur. İlkokul Öğrencileri Çizgi Film Etki Ölçeğini eleştirmek amacıyla ilgili alanyazın taraması gerçekleştirilmiş ve ilkököl öğrencileri ile yüz yüze görüşmeler yapılarak, uzman görüşleri ardından ölçekte yer alabileceği düşünülen 37 maddelik deneme formu oluşturulmuştur. Ölçeğin yapı geçerliliğini tespit etmek amacıyla AFA, bunun sonuçları üzerinden oluşan yapıyı doğrulayabilmek için ise DFA yapılmıştır. Ölçeğin taslak maddeleri (n=37) üzerinden elde edilen AFA sonucunda ortaya çıkan modelin faktör yapısı ve bu faktörlerin içerdiği maddeler incelenmiştir. 23 maddeden oluşan ve varyansın % 68.3’ünü (0,58) açıklayan altı faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Yapıya göre birinci faktör 4, ikinci faktör 5, üçüncü faktör 3, dördüncü faktör

3, beşinci faktör 4 ve altınca faktör 4 maddeden oluşmuştur. Faktörlere verilen isimler uzman görüşü alınarak oluşturulmuştur. Bu faktörler sırasıyla şiddet eğilimi, gerçeklikten uzaklaşma, doğaüstü inanç oluşturma, heyecan, eğlendirme ve olumsuz duygu olarak isimlendirilmiştir. Ölçeğin güvenirlik analizleri için Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayısı hesaplanmış ve her bir faktöre ait güvenirlik katsayısı Cronbach's Alfa değerlerinin .60 ile .80 arasında değerler aldığı, ölçeğin geneline ait Cronbach Alfa değerinin ise .80 düzeyinde gerçekleştiği görülmüştür.

Çizgi Film Etki Ölçeğinin AFA ile belirlenen 6 gizil değişken ve 23 gözlenen değişkenden oluşan model için yeni bir veri seti oluşturularak uyum istatistikleri ve modifikasyon indeksleri incelenmek için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. DFA sonucunda ulaşılan uyum indeks değerleri (RMSEA,CFI, IFI, TLI, GFI, AGFI) incelendiğinde elde edilen yapının, genel anlamda kabul edilebilir düzeyde uyumlu olduğu tespit edilmiştir (RMSEA, 0,04; CFI, 0,91; IFI, 0,92; TLI, 0,90; GFI, 0,89; AGFI, 0,85). Maddelerin ölçmeye yöneldiği yapılar arasındaki standartlaştırılmış faktör yükleri (.34 ile .88) hem t sınavına göre istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş hem de tüm faktör yükleri .30 düzeyine göre (Büyüköztürk, 2004) daha yüksek gerçekleşmiştir.

Ölçek maddeleri geçerlik ve güvenirlik analizleri sonucunda çizgi filmlerin; şiddet unsurları, gerçeklikten uzak ve doğaüstü olayların yer aldığı sahneler, çocukları meraklandırarak ve eğlendirecek olaylar, olumsuz duygular (sinirlenme, korkma, üzülmeye ve sıkılma) aracılığı ile çocukları etkilediği görülmüştür. Çizgi filmlerin çocuklar üzerindeki etkilerini araştıran çalışmalar incelendiğinde, çocuklarda çizgi film izleme sonucu ortaya çıkan davranışlar ile çizgi filmlerin çocukları etkilemek için kullandığı senaryolar arasında tutarlılık söz konusudur. Çizgi filmlerin; şiddet, saldırganlık (olumsuz duygu), model alma ve gerçeklikten uzaklaşmaya neden olduğuna yönelik çalışmalar bulunmaktadır (Adak Özdemir & Ramazan, 2012; Feshbach & Singer, 1971; Friedrich & Stein, 1973; Koçak, Yaşar Ekici, 2015; Parke vd., 1972; Singer & Singer, 1981; Şengönül, 2017; Wells, 1973; Wood vd., 1991; Yetim & Sarıca, 2016).

Çocukların çizgi film izleme nedenlerini araştıran çalışmalarda (Koçak, 2016; Yetim ve Sarıca, 2016), çocukların eğlenmek için çizgi film izledikleri görülmüştür. Ancak Yetim ve Sarıca (2016), çocukların en çok model aldıkları ve taklit ettikleri dış uyarıcı olan çizgi filmlerin, gelişim üzerinde olumsuz etkileri olduğunu özellikle de şiddet, saldırganlık, odaklanamama gibi etkileri olduğunu ifade etmektedir. Özen (2015) ise çizgi filmlerdeki şiddetin çocuklar üzerindeki etkisini belirlemek için yaptığı çalışmada, çizgi filmlerin şiddete yöneltme, bilişsel fonksiyonları azaltma, gerçeklikten kopma, güvenli davranışı azaltması ve risk faktörü olmak üzere beş temel olumsuz etkisi olduğunu, ayrıca çocukların çizgi filmlerdeki karakterleri model aldıklarını ve taklit ettiklerini ifade etmektedir. Adak, Özdemir ve Ramazan (2012) çizgi filmlerin çocukların davranışları üzerindeki etkisi konusunda annelerin görüşlerine başvurmuştur. Araştırmada çocukların; hayali kahramanların, hayvanların, kuklaların bulunduğu çizgi filmleri izlemeyi tercih ettiği ve bunun sonucunda kahramanların ya da hayali mekânların gerçekliğine inandıkları ve günlük yaşamlarında onları taklit ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Feshbach ve Singer (1971) yaptıkları çalışmada televizyonda saldırgan içeriklere maruz kalan çocukların, günlük yaşamlarında daha saldırgan davranışlar sergilediklerini ifade etmektedir. Parke vd., (1972) ve Wells (1973) çocuklar ve ergenler üzerinde yaptıkları çalışmada aynı sonuçlara ulaşmışlardır. Çizgi filmlerin çocuklar üzerindeki etkilerini araştırmaya yönelik Uysal ve Sarıca (2018), tarafından geliştirilen "Çizgi Filmlerin Çocuklar Üzerindeki Duyuşsal Etkileri" isimli ölçek çalışması da bu araştırmanın bulgularını desteklemektedir. Ölçek, 12 maddeden ve 2

faktörden oluşmaktadır. Gelişim sağlama-iyilik ve şiddet eğitimi-güç faktörleri çizgi filmlerin çocuklar üzerinde oluşturduğu duyuşsal etkileri ölçme bağlamında başarılı olmuştur. İlgili sonuçların, bu araştırmadaki duyuşsal özellikler boyutu (olumsuz duygu, şiddet eğilimi) ile örtüştüğü görülmektedir.

Sonuç olarak araştırma bulguları, çizgi filmlerin ilkökul öğrencilerini nasıl etkilediği ölçmek amacıyla kullanılabilir bir ölçeğin geliştirildiğini göstermektedir. Yapılan geçerlik ve güvenilirlik analizleri sonucunda, geliştirilen ölçeğin ölçülmek istenen özelliği ölçmede uygun özellikleri taşıdığı görülmüştür. Ölçek, çocukların çizgi filmlerden etkilenme durumlarını bilişsel ve duyuşsal anlamdaki algılamalarına bağlı olarak ölçebileceği düşünülmektedir. Benzer yapıdaki ölçek çalışmalarının; dizi filmler, filmler, belgeseller ve eğlence programları üzerinden yapılması alanyazına katkı ve konunun bütüncül şekilde ele alınabilmesini sağlayacaktır.

Katkı Oranı Beyanı: Birinci yazar; araştırma fikrinin ortaya çıkması, örneklemin belirlenmesi, ölçek maddelerinin oluşturulması ve geçerlik güvenilirlik çalışmalarının yapılması aşamalarında, ikinci yazar; araştırma fikrinin geliştirilmesi, literatür taraması yapılması, verilerin organize edilmesi, raporlaştırma, çevirilerin gerçekleştirilmesi süreçlerinde, üçüncü yazar ise literatür taramalarının yapılması, verilerin toplanması, literatür kısmının raporlaştırılması aşamalarında katkı sağlamıştır.

KAYNAKLAR

- Adak Özdemir, A., & Ramazan, O. (2012). Oyunağa çocuk, anne ve öğretmen bakış açısı. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 1-16.
- Akça, F., & Çilekçiler, N. K. (2019). Okul öncesi dönemdeki çocukların en çok etkilendiği çizgi film karakterleri ve bu karakterlerle özdeşleşmelerinin yol açabileceği dijital tehlikeler. *Addicta: The Turkish Journal On Addictions*, 6(2), 403-433.
- Erdoğan Tosun, G., & Kurt, H. (2009). Kamusal alanda çocuk hakları ve haber değeri: Türk yazılı basını üzerine bir değerlendirme. *Çocuk ve Medya (pp.83-106)*, Nobel.
- American Academy of Pediatrics (2016). Council on communications and media. Media use in school-aged children and adolescents. *Pediatrics*, 138(5), e20162592. DOI: <https://doi.org/10.1542/peds.2016-2592>.
- Aral, N., & Doğan Keskin, A. (2018). Ebeveyn bakış açısıyla 0-6 yaş döneminde teknolojik alet kullanımının incelenmesi. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5(2), 317-348.
- Arıkan, A., & Taraf, H. U. (2010). Contextualizing young learners' English lessons with cartoons: Focus on grammar and vocabulary. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 5212-5215.
- Aşçı, E. (2006). Televizyondaki çizgi ve animasyon karakterlerin farklı yerleşim yerlerinde yaşayan çocukların tüketici davranışlarına etkisinin incelenmesi (Tez No: 180806), [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara] Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Bahar, M. A., & Peçenek, D. (2019). İkinci dil edinimi sürecinde çizgi filmlerin rolü: eleştirel bir bakış. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(223), 245-266.
- Buckingham, D. (2013). *After the death of childhood*. John Wiley&Sons.
- Büyükbaykal, G. (2007). Televizyonun çocuklar üzerindeki etkileri. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (28), 31-44.

- Büyüköztürk, Ş. (2002). *Veri analizi el kitabı*. Pegem A.
- Bryman, A., & Cramer, D. (1999). *Quantitative data analysis with SPSS release 8 for Windows: a guide for social scientists*. Taylor & Francis US.
- Calvert, S. L., & Kotler, J. A. (2003). Lessons from children's television: The impact of the children's television act on children's learning. *Journal of Applied Developmental Psychology, 24*(3), 275-335.
- Cesur, S., & Paker, O. (2007). Televizyon ve çocuk: Çocukların TV programlarına ilişkin tercihleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(19), 106-125.
- Çaplı, B. (2002). *Medya ve etik*, İmge Kitabevi.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Pegem Akademi.
- Doğan, A., & Göker, G. (2012). Tematik televizyon ve çocuk: ilköğretim öğrencilerinin televizyon izleme alışkanlıkları. *Milli Eğitim Dergisi, 42*(194), 5-30.
- Ersoy, Ö., Avcı, N., & Turla, A. (2007). *Çocuklar için erken uyarıcı çevre oyuncak televizyon bilgisayar ve kitap*. Morpa Yayınları.
- Eşitti, Ş. (2016). Çizgi filmlerde küresel ve yerel kültürün inşası: Caillou ve Pepee örneği. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, (32)*, 125-144.
- Feshbach, S., & Singer, R. D. (1971). *Television and aggression*. JosseyBass.
- Friedrich, L. K., & Stein, A. H. (1973). Aggressive and prosocial television programs and the natural behavior of preschool children. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 1*-64.
- Ghilzai, S. A., Alam, R., Ahmad, Z., Shaukat, A., & Noor, S. S. (2017). Impact of cartoon programs on children's language and behavior. *Insights in Language Society Culture (2)*, 104-126.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., & Tatham, R. L. (2005). *Multivariate analysis of data*. Bookman.
- Huesmann, L. R., Moise, J., Podolski, C. P., & Eron, L. D. (2003). Longitudinal relations between childhood exposure to media violence and adult aggression and violence: 1977-1992. *Developmental Psychology, 39*(2), 201-221.
- İlhan, V., & Çetinkaya, F. Ç. (2013). İlkokul öğrencilerinin tematik çocuk kanallarındaki çizgi filmleri izleme alışkanlıkları. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 34*(1), 317-326.
- İşliyen, M., (2020). Çocuk, televizyon ve cinsellik: çizgi filmler üzerine bir inceleme. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 8*(1), 443-477.
- Jöreskog, K. G., & Sörbom, D. (1993). *LISREL 8: Structural equation modeling with the SIMPLIS command language*. Scientific Software International.
- Kaşka, O., & Erem, N. H. Ö. (2018). Çizgi filmlerde aile kurumu üzerinden verilen iletilerin değerlendirilmesi. *Çocuk Edebiyat ve Dil Eğitimi Dergisi, 1*(1), 59-80.
- Kline, P. (1994). *A general description of factoranalysis. An Easy Guide to Factor Analysis*. Routledge.
- Kline, T. J. (2005). *Psychological testing: A practical approach to design and evaluation*. Sage: United States.
- Koçak, Ö. (2016). Üç boyutlu çizgi filmlerin okul öncesi öğrencilerin mekânda konum ile ilgili kavramları öğrenmelerine etkisi. (Tez No: 446361), [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum]. Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Koçak, Ö., & Göktepe, Y. (2018). Televizyon ve çizgi film: Okul öncesi çocukların ve ebeveynlerinin izleme alışkanlıkları. *27. Uluslararası Eğitim Bilimleri Kongresi,*

- Antalya. Erişim adresi: <https://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/ICES-UEBK-TamMetin.pdf>.
- Lemish, D. (2015). *Children and media: A global perspective*. USA: John Wiley & Sons.
- Linebarger, D. L., & Walker, D. (2005). Infants' and toddlers' television viewing and language outcomes. *American behavioral scientist*, 48(5), 624-645.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2006). *Ortaöğretim matematik dersi öğretim programı ve kılavuzu*. MEB Yayınları.
- Myers, S. S., & Pianta, R. C. (2008). Developmental commentary: Individual and contextual influences on student-teacher relationships and children's early problem behaviors. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 37(3), 600-608.
- Mukherjee, S. B., Gupta, Y., & Aneja, S. (2014). Study of television viewing habits in children. *The Indian Journal of Pediatrics*, 81(11), 1221-1224.
- Öçal, I. (1997). Televizyonda çocuk programları (Tez No:89979). [Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul] Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Özdamar, K. (1999). *SPSS ile biyoistatistik: Tıp, biyoloji, eczacılık ve diş hekimliği öğrencileri için*. Kaan Yayınları.
- Özen, Ö. (2015). Televizyondaki şiddetin çizgi filmler yolu ile okul öncesi çocuklara etkisi (Tez No: 413930), [Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir], Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Öztürk, A., Sezer, T., & Tezel, A. (2018). İlkokul öğrencilerinin uyku ve televizyon izleme alışkanlıklarının değerlendirilmesi. *Journal of Turkish Sleep Medicine*, 5, 73-80.
- Özsevgeç, L. C., & Arzu, S. (2016). Çocukların izledikleri çizgi filmler ve bu tercihlerinin karakterleri ile ilişkisi. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi* 3(2), 725-734.
- Parke, R. D., Berkowitz, L., Leyens, J., West, S., & Sebastian, R. (1972). *The effects of repeated exposure to movie violence on aggressive behavior in juvenile delinquent boys: A Field Experimental Approach*. Unpublished manuscript. University of Wisconsin.
- Pedhazur, E. J., & Schmelkin, L. P. (1991). *Measurement, design, and analysis: An integrated approach*. Taylor & Francis.
- Pembecioğlu, N. (2006). *İletişim ve çocuk*, Ebabil Yayınları.
- Postman, N. (1994). *Televizyon öldüren eğlence*. Ayrıntı Yayınları.
- Rai, S., Waskel, B., Sakalle, S., Dixit, S., & Mahore, R. (2017). Effects of cartoon programs on behavioural, habitual and communicative changes in children. *International Journal of Community Medicine and Public Health*, 3(6), 1375-1378.
- Wartella, E., Rideout, V. J., & Vandewater, E. A. (2003). *Zero to Six: Electronic Media in the Lives of Infants, Toddlers and Preschoolers*. Kaiser Family Foundation.
- Senemoğlu, N. (2020). *Gelişim, öğrenme ve öğretim, kuramdan uygulamaya*. Anı Yayıncılık.
- Singer, D. G., & Singer, J. L. (1998). Developing critical viewings skills and media literacy in children. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 557(1), 164-179.
- Sultana, S. (2014). Role of cartoon: A brief discussion on how cartoon put an impact on children. *ENH Community Journal*, 1(1), 73-80.

- Sümer, N. (2000). Yapısal Eşitlik Modelleri: Temel Kavramlar ve Örnek Uygulamalar [Structural Equation Modeling: Basic Concepts and Applications]. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(6), 49-74.
- Şengönül, T. (2017). Negative effects of media on children and youth's socialization process: A study on violent and aggressive behaviors. *Cukurova University Faculty of Education Journal*, 46(2), 368-398.
- Şirin, M. R. (2006). *Gösteri çağı çocukları*. İz Yayınları.
- Radyo Televizyon Üst Kurulu. (2006). *Televizyon izleme eğilimleri araştırması raporu*. Ankara.
- Radyo Televizyon Üst Kurulu. (2013). *Türkiye 'de çocukların medya kullanma alışkanlığı araştırması*. Ankara.
- Tripathi, P., Singh, A., & Singh, A. (2016). The effect of cartoon on children. *Asian J. Home Sci.*, 11(2), 400-403.
- Tabachnick, B. G., Fidell, L. S., & Ullman, J. B. (2007). *Using multivariate statistics*, Pearson.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2013). *06-15 Yaş grubu çocuklarda bilişim teknolojileri kullanımı ve medya*, 17 Temmuz 2020 tarihinde <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15866> adresinden erişilmiştir.
- Treske, L. G. (2006). *Medya okur-yazarlığı: Neden gerekli*. I. Uluslararası Medya Okuryazarlığı Konferansı Bildirileri. İstanbul: Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Uysal, İ., & Sarıça, S. (2018). Çizgi filmlerin ilköğrencilerinin duyuşsal özelliklerine etkisine yönelik bir ölçek geliştirme çalışması. *Elementary Education Online*, 17(3), 1302-1316.
- Yaşar, Ekici, F. (2015). Çizgi filmlerin çocuklar üzerindeki etkilerine ilişkin çok boyutlu bir değerlendirme. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2(5), 70-84.
- Yavuzer, H. (1998). *Çocuk ve suç*. Remzi Kitabevi.
- Yetim, G., & Sarıçam, H. (2016). Çizgi film programlarının çocuklara etkisi konusunda ailelerin bilgi ve farkındalık düzeylerinin incelenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 6(11), 341-364.
- Yazıcı, E. (2011). Televizyon yayınlarının olumsuz etkilerinden çocukların korunmasına yönelik düzenlemeler. Radyo Televizyon Üst Kurulu Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Yazıcı, E., Baydar, I. Y., & Kandır, A. Çizgi film ve çocuk: Ebeveyn görüşleri. Adnan Menderes Üniversitesi, *Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(1), 10-19.
- Yılmaz, O. ve Özdemir Erem, N. H. (2018). Çizgi filmler ne anlatır? *Hece Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, 542-552.
- Wells, W. D. (1973). *Television and aggression: Replication of an experimental fieldstudy*. Unpublished manuscript, Graduate School of Business, University of Chicago.
- Wood, W., Wong, F. Y., & Chachere, J. G. (1991). Effects of media violence on viewers' aggression in unconstrained social interaction. *Psychological bulletin*, 109(3), 371.

Extended Abstract

Purpose

Television as the most popular among the mass media is a media tool used by people of all ages. The fact that television has become a tool in every home has revealed the necessity of researching its effects on people. Television appeals to viewers of all age groups with different programs. Children are considered to be the age group most affected by television. Children are the serious followers of TV series, cartoons, and entertainment shows. Children are thought to be most affected by these programs in different ways. Violence, death, war, competition, sexuality, and exaggerated content in the virtual world without censorship make it difficult for children to distinguish between reality and fiction, and these are thought to create unapproved behavior in their real lives. Depending upon this information, the purpose of the research was to develop a scale aiming to determine the effects of cartoons on children.

Method

It was aimed to create an item pool for the validity and reliability study of the scale which was developed to determine the primary school students' level of being affected from cartoons. For this purpose, the interview questions prepared by the researchers taking expert opinions were applied to 98 primary school 4th grade students studying in the central primary schools of Erzincan. After taking the expert opinions, a draft form including 37 items was prepared. The items in the scale were organized in a 3-point grading scale defined as "I agree," "I am indecisive," and "I disagree" in accordance with the level of primary school students. Two different research groups were created in the process of carrying out the validity and reliability study of the cartoon effect scale for primary school students. The first research group was created collecting data from 286 students studying at the 3rd and 4th grades in Erzincan central primary schools for the construct validity, item analysis and reliability calculations with the Exploratory Factor Analysis (EFA). For analyzing the fit coefficients of the structure obtained in the first stage of the study with confirmatory factor analysis (CFA), 187 students studying at primary schools in Erzincan were reached. These students were considered as the second research group, and confirmatory factor analyzes were performed on the data obtained from this group. Cronbach's Alpha (internal consistency) analyzes were performed on the data to calculate the reliability of the Cartoon Effect Scale.

Findings

When the factor common variances of the items were analyzed, it was observed that the items had values between .44 and .72; and when the factor load distributions of the factors were analyzed, it was noticed that they had load values between .42 and .82. The total variance explained by the scale was determined to be at the level of .58. Cronbach Alpha Reliability Coefficient was calculated for the reliability analysis of the scale, and as result of the reliability coefficient calculations for each factor, it was observed that the Cronbach's Alpha values of the factors had values between .60 and .80, and the Cronbach Alpha value for the overall scale was .80. Depending upon these statistical data, the "Cartoon Effect Scale" included tendency towards violence, alienation from reality, creating supernatural belief, excitement, entertainment, and negative emotional factors

Discussion and Conclusion

As result of the validity and reliability analyses of the scale items, it was noticed that cartoons affected children through violent elements, scenes with unrealistic and supernatural events, events that make children wonder and entertain, and negative emotions (getting angry, scared, sad, and bored). When studies investigating the effects of cartoons on children were reviewed, there was a consistency between the behaviors that emerged as result of watching cartoons in children and the dimensions that cartoons used for affecting children. It was mentioned in the relevant literature that cartoons generally had negative effects upon children. When the scale sub-dimensions were regarded, how children were affected from cartoons and how cartoons affected children were similar. This indicated that cartoons were successful in the elements they used to affect children. In this respect, children were possible to be protected more easily from the negative effects of cartoons when individuals were more aware of what cartoons used to affect children rather than how children were affected from cartoons.

EK 1:

Çocuklar için Çizgi Film Etki Ölçeği Boyutları ve Maddeleri		
Boyutlar	Ölçekteki Madde No.	Ölçek Maddeleri
Şiddet eğilimi	m3	Çizgi filmlerde iyi dövüşen kahramanları severim
	m6	Çizgi filmlerde iyi dövüşen kahramanların yerinde olmak isterim
	m24	Çizgi filmlerde canavarlı/zombili sahneleri izlemeyi severim.
	m23	Çizgi filmlerde dövüşlü/kavgalı sahneleri izlemeyi severim.
Gerçeklikten Uzaklaşma	m16	Çizgi film kahramanlarını günlük hayatta görebiliriz.
	m9	Çizgi filmlerdeki olayların gerçek olduğuna inanırım
	m11	Çizgi filmlerdeki ölüm sahneleri gerçektir
	m14	Süper gücü olan insanlar gerçek hayatta vardır
	m13	Çizgi film kahramanlarının gerçek hayatta olduğuna inanırım
Doğa Üstü İnanç Oluşturma	m21	Sihir gücü olan kahramanların yerinde olmak isterim
	m25	Büyülü/sihirli çizgi filmleri severim
Heyecan	m4	Çizgi filmlerdeki sihirli sahneleri izlemeyi severim
	m31	Çizgi film izlerken merak ederim
	m33	Çizgi film izlerken mutlu olurum
	m30	Çizgi film izlerken heyecanlanırım
Eğlendirme	m18	Eğlenceli olan çizgi filmleri izlerim
	m19	Komik olan için çizgi film izlerim
	m2	Komik kahramanları severim.
	m27	Çizgi filmlerdeki komik sahneleri izlemeyi severim
Olumsuz Duygu	m34	Çizgi film izlerken üzülürüm
	m32	Çizgi film izlerken korkarım
	m29	Çizgi film izlerken sinirlenirim
	m35	Çizgi film izlerken sıkılırım

Etik kurul belgesi: Bu çalışmanın verileri 2019 yılında toplandığı için etik kurul belgesi alınmamıştır.